

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

קריעה על אדם חכם, כשר, וביציאת נשמה

(כ"ד א') אמר רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל: אבל שלא פרע ושלא פירם, חייב מיתה, שנאמר⁴ "ראשיכם אל תפגעו ובגדיכם לא תפרכו ולא תמתו וגו'", הא אחר שלא פרע ושלא פירם, חייב מיתה.

(כ"ד ב') משנה: אין קורעין ולא חולצין ואין מברין (סעודת הבראה, סעודה ראשונה שאסור לאבל לאכול משלו), אלא קרוביו של מת.

(כ"ה א') (ומקשה) ואפילו חכם?! והתניא: חכם שמת, הכל (כ)קרוביו; הכל קורעין עליו, והכל חולצין עליו והכל מברין עליו ברחבה.

(ומתרץ) לא צריכא דלאו חכם הוא.

(ומקשה) ואי אדם כשר הוא, חיובי מיחייב למיקרע! דתניא: מפני מה בניו ובנותיו של אדם מתים כשהן קטנים? מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר. שכל הבוכה ומתאבל על אדם כשר, מוחלין לו על כל עונותיו בשביל כבוד שעשה לו.

(ומתרץ) דלאו אדם כשר הוא.

(ומקשה) אי דקאי התם בשעת יציאת נשמה, חיובי מיחייב! דתניא: רבי שמעון בן אלעזר אומר: העומד על המת בשעת יציאת נשמה, חייב לקרוע. למה זה דומה לספר תורה שנשרף שחייב לקרוע!

(ומתרץ) דלא קאי התם בשעת יציאת נשמה.

כי נח נפשיה דרב ספרא, לא קרעו רבנן עליה. אמרי: לא גמרין מיניה.

אמר להו אביי: מי תניא הרב שמת?! חכם שמת תניא! ועוד, כל יומא שמעתתיה בפומין בבי מדרשא (והוי כמאן דגמרין מיניה)!

סבור מה דהוה הוה (הואיל ולא קרעו בשעת מיתה, שוב לא קורעים).

אמר להו אביי: תנינא: חכם, כל זמן שעוסקין בהספד חייבין לקרוע.

סבור למיקרע לאלתר (בלא הספד).

אמר להו אביי: תנינא: חכם, כבודו בהספידו.

כי נח נפשיה דרב חסדא סבור דלא למישלל קרעייהו. אמר להו רבי יצחק בר אמי: (קרע על) חכם, כיון שהחזירו פניהם מאחורי המיטה, שוללין.

(כ"ה ב') אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: אפילו רבו שלימדו חכמה, אינו יושב עליו אלא יום אחד.

⁴ ויקרא, פרשת שמיני, יג.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

חיוב קריעה מהתורה או מדרבנן: דעת ראב"ד, דקריעה ופרימה דאורייתא היא, מדאמר שמואל אבל שלא פרע ושל א פירם, חייב מיתה וכו'. ודעת רמב"ן, מהר"ם מרוטנבורג, ותוספות, דמדרבנן קאמר, ולפי שכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה בידי שמים, וקרא אסמכתא בעלמא².

קריעה בחול המועד: דעת רמב"ם, ראב"ד, רמב"ן, ורא"ש, דמתניתין דאין קורעין אלא קרוביו של מת, איירי בחול המועד. ושמעינן דיש קריעה במועד⁴ וריטב"א פירש בשם רבינו שמשון דמתניתין מיירי בחול⁵ ומכל מקום מודה הוא שיש קריעה במועד⁶. וכן דעת רב נטרונאי גאון⁷, בה"ג, רא"ם. ודעת רבינו שמחה, ורבינו פרץ, שאין קורעים כלל בחול המועד⁸. ומהרי"ל ותרומת הדשן כתבו שקורעים על אב ואם בחול המועד, ולא על שאר מתים. והשו"ע פסק כרמב"ם ורא"ש, והרמ"א כתב שנהגו כמהרי"ל⁹.

קריעה על שמועה קרובה במועד: דעת רא"ם, ראב"ד, ומהר"ם מרוטנבורג, דיש קריעה בחולו של מועד, ואפילו ביום

² דהא דרשא דקרא מדאורייתא לאנפא אחרנא מדריש, לענין כהן ששימש פרוע ראש ופרום בגדים שהוא חייב מיתה בידי שמים מן התורה, כדאיתא בפרק הנחנקין (סנהדרין פ"ג א') ובפ"ב דזבחים (עי"ש י"ח ב'). והכי מדריש קרא: "לא תפרעו ולא תמותו", הא אם תפרעו, תמותו. וכדדריש שתויי יין שעבדו (סנהדרין פ"ג ב', ועי"ש), וכו', וסברא נמי, דמהיכי תיתי דתהוי מיתה למי שלא קרע ולא גדל שיער, ואפילו להוי מדאורייתא! ריטב"א.

³ והש"ך (יו"ד שמא, ס"ק ב) כתב שהיא מדרבנן. מקורות: רמב"ן (תורת האדם, שער האבל, ענין הקריעה, עמ' סג). תוספות (כ"ד א', ד"ה הא אחר). ראב"ד (הו"ד ברא"ש וריטב"א). מהר"ם מרוטנבורג (הו"ד ברא"ש). רא"ש (סי' ג). ריטב"א (כ"ד א', ד"ה והכי).

⁴ וקמ"ל שאין קורעין במועד אלא קרובין (הראויים להתאבל, והכי מפרש לה בירושלמי, הלכה ז), שלא לרבות את ההספד, ואם באו אחרים לקרוע מוחין בידם. ומכלל שמעינן דקריעה אינה מצוה בחול אלא בקרובין.

⁵ שהרי בירושלמי (הלכה ט) אמרו בפירוש שאין הבראה במועד, ואין ספק כי התלמוד הירושלמי בקי היה בפירוש משנתנו! ועוד, כיון דסיפא דמתניתין קתני אין אומרים ברכת אבליים במועד, מכלל דרישא לאו במועד! לפיכך, הנכון בפירוש משנתנו שהיא כפשוטה בכל עת ובכל שעה. והא דקתני שאין מברין אלא על מיטות זקופות, משום חול נצרכה, וכאילו קאמר כשמברין אין מברין אלא על מיטות זקופות. דאילו במועד ליכא הבראה כלל, כדברי הירושלמי. ולפי זה, אפילו בחול אין מברין בחיוב אלא קרובין. ובחכם הוא שאמרו הכל מברין עליו לפי שהכל כקרובין.

⁶ והוא פשיטא, ולא איצטריך לאשמעינן, דאע"ג דאין אבלות במועד, אבלות לחוד וקריעה לחוד.

⁷ זה לשון רי"ף גיאת: ואמר רב נטרונאי מי שנפטר אביו ואמו בחולו של מועד חייב לקרוע שכך אמרו חכמים הקורע בחמתו ועל מתו, וכל המקלקלין, פטורין. וזה פטור אבל אסור הוא. וכיון דבשבת פטור אבל אסור, בחולו של מועד מותר לכתחלה. וסיים רי"ף גיאת: שמע מינה, דלא הוחזק לו שמשנתנו במועד נשנית. שאילו היה יודע, לא הוצרך לומר ממקום אחר. ולא שנא אביו ואמו ולא שנא שאר קרובין דמתניתין סתם תנן.

⁸ דאמר' בגמרא (פרק האורג, ק"ה ב') ורמינהי הקורע בחמתו ובאבלו ועל מתו חייב, ואע"פ שחילל את השבת יצא ידי קריעה! ושנינן לא קשיא, הא במת דידיה, והא במת דעלמא. פירוש, במת שחייב להתאבל עליו, אם קרע עליו בשבת חייב, דהאי קריעה תיקון הוא. והא דקתני במתניתין דפטור אבל אסור, היינו במת שמוטל עליו לקברו אבל לא להתאבל עליו, דהאי קריעה לאו תיקון היא, ולהכי פטור אבל אסור. אם כן, אסור לקרוע בחולו של מועד על חמישה מתי מצוה (וראה עוד אור זרוע).

⁹ או"ח תקמ"ו, מקורות: רב נטרונאי (הו"ד ברי"ף גיאת). בה"ג (הו"ד בראב"י, מהר"ם, מרדכי ועוד. וראה פסקה הבאה). רא"ם (הו"ד במרדכי). רמב"ם (הל' יו"ט ו, כג, והל' אבל יא, ג). ראב"ד (הו"ד בראשונים). ראב"י (הל' אבל, ס' תתמא, הו"ד בראשונים). אמנם באו"ז כתב משמו שקורעים לכתחילה בחוש"מ, וצ"ב). רבינו פרץ (הגהות על סמ"ק, מצוה קצה, הגהה א; מצוה צז בסוף, דין אבל הבא מחוץ לתחום, הגהה יז). רמב"ן (תורת האדם, ענין הקריעה, עמ' סז). רא"ש (סי' נח-נט). ריטב"א (כ"ד ב', ד"ה מתני' אין קורעין; כ"ה א', ד"ה ואפילו חכם). רבינו שמחה (הו"ד באו"ז). אור זרוע (הל' אבלות, ס' תלב). מרדכי (סי' תתפד). מהר"ם (הל' שמחות, סי' לז). מהרי"ל (מנהגים, הל' חול המועד, סעי' טז). תרומת הדשן (סי' רפח). ור' סמ"ק (מצוה קצה; מצוה צז).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

שמועה.⁴⁰ ודעת בה"ג דמי שבאתה לו שמועה קרובה במועד, אסור לקרוע, ואחר המועד קרוע ונוהג אבילות. והשו"ע פסק כראב"ד.⁴¹

לסיכום, כתב המרדכי: בהלכות קריעה בחול המועד, יש ג' מחלוקות בדבר - בה"ג כתב, על מתו קרוע ביום קבורה במועד, ולא ביום שמועה אם שמע במועד. וראב"ה כתב דאפילו ביום הקבורה לא יקרע בחול המועד. ורא"ם כתב דאפילו ביום שמועה קרוע בחול המועד. ודבריו נראין. וכן משמע בירושלמי וכן פירש המיימוני.

קריעה ביום טוב שני: כתב נמוקי יוסף שהמפרשים הסתפקו אם קרוע ביו"ט שני, או לא.⁴² ודעת רמב"ם ורמב"ן שאינו קרוע. וכן פסק השו"ע.⁴³

ההבדל בין אדם כשר לחכם לעניין קריעה: כתבו ראשונים בשם ראב"ד, דבאדם כשר אין חיוב קריעה אלא כשהוא בפניו, קודם שנקבר.⁴⁴ ואע"ג דלא קאי עליה בשעת יציאת נשמה. ודעת ראב"ה, דדוקא אי קאי עליה בשעת יציאת נשמה.⁴⁵ ורמב"ן ביאר, דגבי חכם ראוי לקרוע עליו אפילו חכם כשהוא שוה לו. אבל על אדם כשר אין קרועין עליו חכמים. והשו"ע פסק כראב"ד ורמב"ן. ורמ"א כתב בשם יש אומרים כראב"ה, ושכן נוהגים.⁴⁶

חכם שמת הכל כקרובין: דעת מהר"ם, דוקא חכם שיודעין משמועותיו שחידש; אבל אם אין יודעין מחידושו כלום וגם אינו רבו, לא מיחייב לקרוע עליו ביום שמועה לאחר קבורה.⁴⁷ ודעת הרא"ש דחכם לא בעינן דניהוי שמעתתיה בפומיה.⁴⁸ והרמ"א פסק לקולא כמהר"ם.⁴⁹

⁴⁰ שכן מבואר בברייתא, חכם שמת הכל כקרובין, ואפילו במועד איירי (כדלעיל, לשיטתם שפירשו המשנה במועד). וההיא מוקי לה ביום שמועה, דאי בין מיתה לקבורה, אפילו על אדם כשר דלאו חכם נמי חייב לקרוע. ומדקאמר הכל כקרובין, אלמא קרובין קורעין בחולו של מועד אפילו ביום שמועה, אע"ג דלאו יום קבורה הוא. מהר"ם. והא דפליגי לעיל בשומע שמועה ברגל אם קרוע לאחר הרגל אלמא לכולי עלמא אינו קרוע ברגל התם מיירי כששמע ביום טוב ולא בחוה"מ מדקאמר ברגל ולא קאמר במועד. רא"ש.

⁴¹ או"ח תקמ"ז, ו. מקורות: ר' פיסקה קודמת.

⁴² האם מתירין לו לקרוע כי היכי דמותר בשאר עניני אבילות, דכחול שווה רבנן לגבי מת וקורע; או דילמא כיון דספק יום טוב הוא, והקורע ביום טוב לוקה, דמתקן גמור הוא ואסור.

⁴³ יו"ד שצט"ג; יו"ד שמ"א. דלא שבקינן פשיטותא דהרמב"ם והרמב"ן משום ספיקא דידהו. ואפילו לדידיה, כיון דספיקא נינהו אינו קרוע, דשב ואל תעשה עדיף. ב"י. מקורות: רמב"ם (הל' אבל יא, א). רמב"ן (שער האבל, ענין שבתות וימים טובים, עמ' רכב; וכן בענין הקריעה, עמ' סז). נמוקי יוסף (יא ב ברי"ף, ד"ה וכתב).

⁴⁴ ותירצו בזה הא דאמרין דכי נח נפשיה דרב ספרא, לא קרעו רבנן עליה, ואמר להו אביי: מי תניא הרב שמת?! חכם שמת תניא. והקשו, מי גרע רב ספרא מאדם כשר דמחייב למיקרע עליה?! וראה רמב"ן שהתקשה בדבריו.

⁴⁵ ר' ביאור הגר"א (ס"ק יז) שהדבר תלוי בגירסאות הגמרא, כאן ובמסכת שבת (ק"ה ב').

⁴⁶ יו"ד שמו, ועיין ביאור הגר"א (ס"ק יז). מקורות: רא"ש (סי' נט). ריטב"א (כ"ה א', ד"ה כי נח). רמב"ן (תוה"א, שער הסוף, ענין הקריעה, ד"ה תניא חכם, עמ' נב). ר"ן (חיל' מו"ק, ד"ה ולענין הפסק; חיל' שבת, פרק האורג, ק"ה ב', ד"ה לא צריכא; לז ב ברי"ף, ד"ה ובגמרא מוכח). רבינו ירוחם (נתיב ב ח"ה). ראב"ה (תשובות וביאורי סוגיות, סי' תתקמח, בסופו).

⁴⁷ מדקאמר ועוד כל יומא שמעתתיה בפומין בבי מדרשא.

⁴⁸ מדקאמר ליה אביי מי קתני הרב שמת חכם שמת קתני, ועוד כל יומא שמעתתיה וכו'; והכי פירושו: ועוד, אפילו אי תנן הרב שמת, כל יומא שמעתתיה בפומין בבי מדרשא והרי הוא רב שלנו, כדאמר בפרק אלו מציאות (ל"ג א') ת"ח שבבבל קורעין זה על זה, ופירש רש"י קורעים זה על זה כדן רבו שאינו מאחה לעולם דכל יומא שמעתתיה דהדדי בפומיהו, שאילו לענין קריעה עצמה, אין חילוק בין חכם לרבו מובהק.

⁴⁹ יו"ד שמו, ז. אבל מביאור הגר"א (ס"ק כג) נראה שסובר להלכה כדעת הרא"ש (וכן ראה פסקי הגר"א, יו"ד רמב"ל).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

מה גדר חכם שקורעים עליו: כתבו רמב"ן ורא"ש בשם ירושלמי (הלכה ז), כשם שקורעים על החכמים, כך קורעים על תלמידיהם, וכו'. **ובבבלי מסכת שבת** (פרק ואלו קשרים, ק"ד א') אמר רבי יוחנן: איזהו ת"ח? כל ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום (ואפילו במסכת כלה) ואומרה. וכתב הרמב"ן וכן לענין קריעה²⁰. וכן פסק השו"ע²¹.

מהו גדר אדם כשר: כתב הרא"ש, דכיון דלא סנו ליה שומעניה, ואינו חשוד על שום עבירה, ולא ביטל שום מצוה, אלא שאין גדול בתורה, נקרא כשר. **וריטב"א** כתב דהיינו שיש עמו קצת תורה.²² **והשו"ע** כתב **כרא"ש**²³.

קריעה על אדם כשר - האם אשה בכלל: העומד על המת בשעת יציאת נשמה, חייב לקרוע, שדומה לספר תורה שנשרף. **רש"י** ביאר, שעדיין היה זה יכול ללמוד. וכתב רמב"ן, שלפי זה אין צורך לקרוע על אשה. ודעת רמב"ן שהדמיון לספר תורה, ללמד על גודל ההפסד, ועל כן קורעים גם על אשה.²⁴ וכן פסק השו"ע²⁵.

קריעה על אדם רשע, ומהו גדר רשע: דעת רבינו יונה, שעל אדם רשע וחשוד, אין חייב לקרוע, אלא אדרבה יש לשמוח, כדכתיב²⁶ "וּבְאֵבֶד רְשָׁעִים רְנָה". ודעת מהר"ם מרוטנבורג שחייב לקרוע על הכל בשעת יציאת נשמה,²⁷ לבד ממומר לעבודה זרה, שכל המודה בה כופר בכל התורה כולה, או עובר על אחת ממצות התורה להכעיס.²⁸ אבל אם אדם עושה

²⁰ וכן כתבו רא"ש ונמוקי יוסף בשם תשובות הגאונים, אמר רב משה: איזהו תלמיד חכם שאין מועד בפניו כל ששואלין אותו דבר הלכה ואומר, ואפילו במסכת כלה.

²¹ יו"ד שמו, וכתב הש"ך (ס"ק יז): אני תמה שלא נהגו לקרוע אפילו על חכם שיודעין משמועותיו שחדש ואפילו על גדול ממנו, ואין להם על מה שיסמכו! ואולי סבירא להו דלא נקרא ת"ח אלא כשיודע דבר הלכה בכל מקום ואפילו במסכת כלה כדאיתא בש"ס, וכבר כתב האגודה פ"ק דחולין דעתה בעוונתו אין ת"ח, דהא אין יודע אפילו במסכת כלה עכ"ל. והביאו מהרי"ל ומהרי"ו בתשובותיהם. וצ"ע. מקורות: רמב"ן (תורת האדם, ענין הקריעה, עמ' נד). רא"ש (סי' נט). נימוקי יוסף (יז ב ברי"ף, סוד"ה אין).

²² אע"פ שלא הגיע להיות תלמיד. דאילו כשר שאין בו תורה, אע"פ שראוי לבכות עליו ועל חסרון מצותיו, מכל מקום אין עליו חיוב קריעה. **כי מי שאינו בן תורה, אי אפשר להיותו כשר באמת.**

²³ יו"ד שמו, והש"ך (ס"ק יב) דן האם חייב לקרוע דווקא בפניו, או אפילו עומד בביתו, כשידע בין מיתה לקבורה. וסיים, מיהו האידנא נהגו להקל בכל עניין. מקורות: רא"ש (סי' נט).

²⁴ הרמב"ן הקשה על רש"י, דקשה הדבר לומר שיקרעו על העתיד. ועוד, אם מן הדין, אף בספר תורה אין קורעין אלא בזרוע וכמעשה שהיה. ולכן ביאר, שנפש בגוף כאזכרות בגוילין, ומשל בעלמא הוא, לומר שהוא הפסד גדול וחרדה רבה, וחייב אדם לקרוע עליה כאילו נשרף ספר תורה לפניו. אי נמי יש לומר, כשם שקורעין עליה כך קורעין על מקיימי מצותיה, שבשריפתה אובדים מצות כתיבתה, ובמיתת עושיה אובדים מצוות של מעשה. הילכך על כל אדם מישראל קורעין ואפילו על אשה. והמפרש פירש דתורה קרויה נר, שנאמר (משלי ו, כג) "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אֹר", ונשמה נקראת נר דכתיב (משלי כ, כז) "נֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם". וכתב ב"י דלפירוש זה פשיטא שעל אשה נמי חייב לקרוע. וגם רש"י עצמו פירש (בשבת ק"ה ב') "אף נשמת ישראל הניטלת דומה לו (לסת), שאין לך ריק שבישראל שאין בו תורה ומצות". וגם לפירוש זה, כתב ב"י, שאשה שייכת במצוות, וגם בתורה, במעשה המצוות שהיא חייבת.

²⁵ יו"ד שמה. מקורות: רמב"ן (תורת האדם, שער הסוף, ענין הקריעה, עמ' נא).

²⁶ משלי יא, ג.

²⁷ דאמרינן בפרק האורג (ק"ה ב') למה זה דומה? לספר תורה שנשרף שחייב לקרוע. ופירש רש"י התם: ואף נשמתו של ישראל דומה לו, שאין לך ריק שבהן שאין בו תורה ומצות.

²⁸ שהרי זה כעובד עבודה זרה, דק"ל בפרק בתרא דהוריות (י"א א') דמומר דאוכל נבילות להכעיס עבריין הוא והיינו דתניא במסכת שמחות (פ"ב ה"י) הפורש מדרכי צבור אין מתעסקין בו בכל דבר אחיהם וקרוביהן לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלין ושותין ושמיחין שאבד שונאו של מקום שנאמר הלא משנאיך ה' אשנא. עיי"ש.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

לפעמים עבירה לתיאבון, או שמניח לקיים מצוה אחת בשביל הטורח, על כגון זה חייב לקרוע בשעת יציאת נשמה.²⁹
וכתב מרדכי: יפה דקדק, שאם היה רגיל לעשות עבירה, הרי הוא בכלל פורש מדרכי צבור. והשו"ע פסק כמהר"ם.
והרמ"א הוסיף דברי המרדכי.³⁰

רשע שנהרג בידי גויים, האם מתאבלים וקורעים עליו: כתב אור זרוע, שאדם שנהרג בידי גויים מתוך רשעו, הוה ליה כפרה, ומתאבלין עליו. והביאו הרמ"א.³¹

חכם, כיון שהחזירו פניהם מאחורי המיטה, שוללין: כתב רמב"ן, בקורע על חכם שאינו רבו קאמר; שאילו ברבו, כיון שיושב עליו יום אחד באבלות גמורה, היאך יהא שולל? לא מצינו שולל בתוך ימי אבלות! וכן פסק השו"ע.³²

איחוי קרע על חכם: כתב רמב"ן, הוא הדין לאיחוי, שמאחה מיד. אי נמי, מאחה לאחר קבורה מיד. ותניא באב"ל (רבתי ט): והקורע לשם כבוד, הרי זה מאחה מיד. והרמב"ם כתב, "ויראה לי שהקורע על החכם מאחה למחר, שאפלו רבו שמת אין מתאבל עליו אלא יום אחד בלבד - או יום מיתה או יום שמועה."³³ וכן פסק השו"ע.³⁴

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות חול המועד, סימן תקמ"ז)

- אין קורעין על המת בחול המועד, אלא לקרוביו שהם חביבים להתאבל עליו; וכן על חכם או על אדם פשוט; או אם עמד שם בשעת יציאת נשמה; ועל קרוב שחביב להתאבל עליו; ועל חכם קורע אפלו אינו בפניו אלא שבאה לו שמועה במועד אם הוא בתוך שלשים יום; ועל אדם פשוט אינו קורע אלא אם כן ידע בין מיתה לקבורה. הגה: ויש חולקים. ונהגו בני אשכנז שלא לקרע במועד כי אם על אביו ואמו; ועל שאר המתים קורעים לאחר המועד (מהרי"ל ותרומת הדפוס סימן רפ"ח); ובמקום שאין מנהג, יש לקרע על כלם.
- אין חולצין פתח אלא קרוביו של מת המחויבים להתאבל עליו, או על חכם.
- מברין בחול המועד, והוא שלא יברו ברחבה אלא קרוביו של מת; ולא יברו האבל בתוך ביתו אלא על מטות זקופות, לפי שאין כפית המטה ברגל כלל.
- על החכם מברין הכל בחול המועד בתוך הרחבה כדרך שמברין את האבלים, שהכל אבליים עליו.
- (יו"ד, הלכות קריעה, סימן שמ)
- העומד בשעת יציאת נשמה של איש, או אשה מישראל, חייב לקרע (טור בשם רמב"ן ובית יוסף אף לדעת רש"י). ואפלו

²⁹ כיון שאינו כופר ואינו עושה להכעיס, דכתיב (שמואל-בי, טב): "וַיִּגְדַּל לְיוֹאָב) הִנֵּה הַמֶּלֶךְ בָּכָה וַיִּתְאַבֵּל עַל אַבְשָׁלָם", אף על פי שעשה כמה עבירות, ומרד באביו ובמלכות בית דוד, ובא על פילגשי אביו, אלא כיון שלא עשה להכעיס אלא מתאוה היה למלך, ראוי להתאבל עליו.

³⁰ יו"ד שמה. מקורות: רבינו יונה ומהר"ם (הו"ד ברא"ש). רא"ש (סי' נט). מרדכי (סי' תתפז); וס' תתקלז).

³¹ יו"ד שמה. הרמ"א הביאו בלשון 'יש אומרים'. ומהמשך לשונו אפשר להבין שיש אומרים שאין מתאבלים, ושכן עיקר. וכתב ש"ך (סי' ט) דצ"ע, שבדרכי משה לא הביא אלא הגהת אשר"י והאו"ז שכתבו דמתאבלים עליו, ולא הביא שום חולק; וכן מוכח מש"ס (פרק נגמר הדין, מ"ז א-ב') דמומר שנהרג בידי גויים, כיון דלא מיקטל כדון, הוי ליה מיתתו כפרה, ומתאבלים עליו. וכן משמע מדברי הר"מ שהביא הרא"ש בפרק אלו מגלחין. מקורות: אור זרוע (הל' אבלות, סי' תכח). הגהות אשר"י (סי' נט).

³² יו"ד שמיז. מקורות: רמב"ן (תורת האדם, שער האבל, ענין האבלות, עמ' רא).

³³ והרמב"ן הביא דבריו, ותמה עליו וכתב, ואיני יודע למה ייאסר בו ביום!

³⁴ יו"ד שמיז. מקורות: רמב"ם (הל' אבל טיב). רמב"ן (תורת האדם, שער האבל, ענין האבלות, עמ' רא).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

- אם לפעמים עשה עברה לתאבון, או שמניח לעשות מצוה בשביל טרח. **הגה:** אבל רגיל לעשות עברה, אין מתאבלין עליו (מרדכי סוף מ"ק). וכל שכן על מומר (שם ופוסקים וכן מוכח מש"ס פי' נגמר הדיו וכמה דוכתי). ויש אומרים שמומר שנהרג בידי גויים, מתאבלין עליו (הגהת אשר"י פרק א"מ ואור זרוע). וכן מומר קטן שהמיר עם אביו או אמו, דהוי כאנוס (מרדכי ה"א בשם ר"י ומביאו בית יוסף סימן שמ"ה) ויש אומרים דאין מתאבלין, וכן עקר (שם בשם ר"ח). הפורשים מדרכי צבור, אף על פי שאין מתאבלין עליהם, מתאבלין על בנייהם (אור זרוע). וע"ל סימן שמ"ה.
- ו. על אדם כשר, שאינו חשוד על שום עברה ולא על שום בטול מצוה, ולא סני שומעניה, אף על פי שאינו גדול בתורה, ואף על פי שלא עמד בשעת יציאת נשמה, חיב לקרע עליו; והוא שעומד שם בין מיתה לקבורה; ותלמידי חכמים פטורים מקריעה זו. **הגה:** ויש אומרים דאין חיב לקרע על אדם כשר, אלא אם כן עומד עליו בשעת יציאת נשמה; אבל חיב לככות ולהתאבל עליו (ר"ן פ' האורג והגהות מימוני פרק י"א בשם ראב"ה). וכן נהגו להקל.
- ז. על חכם ועל תלמיד חכם ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה, קורעין עליו אפלו לאחר קבורה, ביום שמועה, אם הוא תוף ל' יום. וקורע עליו בשעת הספדו. (לא קרע ביום שמועה, וכבר עבר זמן הספדו, ולא קרע, שוב אינו קורע) (כך משמע בטור ובבית יוסף). וקורעין עליו עד שמגלין את לבם. וכבר נהגו תלמידי חכמים בכל מקום לקרע זה על זה טפח, אף על פי שהם שונים, ואין אחד מהם מלמד את חברו. **הגה:** יש אומרים שאין קורעין על חכם, אלא אם כן הוא רבו או שידעין משמועותיו שחדש, דהינו רבו, (הרא"ש והגמ"י בשם הר"מ), וכן נהגו להקל במדינות אלו.
- ח. על רבו שרב חכמתו ממנו; אם מקרא, מקרא; ואם משנה, משנה; אם גמרא, גמרא; קורע כל בגדיו עד שמגלה לבו. ויש אומרים שאינו קורע אלא טפח, ואינו מאחה לעולם. ואפלו משמועה רחוקה, קורע עליו לעולם. ואם לא למד רב חכמתו ממנו, אינו קורע עליו, אלא פדיו שאר מתים שהוא מתאבל עליהם. ואפלו לא למד ממנו אלא דבר אחד, בין קטן בין גדול, קורע עליו. **הגה:** ויש אומרים דקרע שעל רבו שאינו מבהק, נמי אינו מתאחה (טור בשם הרא"ש ובית יוסף בשם רש"י ותוספות והר"ן). תלמידי חכמים שיושבים ביחד ומקשים ומפרקין זה לזה ולומדים ביחד, יש אומרים שדין כרב שאינו מבהק, ויש אומרים שדין כרב מבהק (אלו שני הסברות בטור). ויש אומרים דאין צריכין לקרע אלא על רבו שלמדו רב חכמתו, אבל חברים הלומדים זה עם זה, או שהאיר עיניו בדבר אחד, אינו אלא חמרא בעלמא, והיכא דנהוג נהוג, והיכא דלא נהוג לא נהוג, ואין מורין כן. (מרדכי ה"א בשם השאלתות והגמ"י בשם הר"מ), ולכן נהגו להקל במדינות אלו.
- יז. ... כל הקורעים על חכם שמת, כיון שהחזירו פניהם מאחורי המטה, שוללין ומאחין למחר. וחכם שבאה שמועתו, שולל בו ביום, ומאחה למחר. ועל נשיא ועל רבו מבהק, שולל למחר ואינו מאחה לעולם...
- לא. אין קורעין ביום טוב, אפלו ביום טוב שני של גליות, אפלו קרובים של מת. אבל בחל המועד, קורעין על כל אחד כפי מה שהוא, אם עומד בשעת יציאת נשמה, או אם הוא אדם כשר או חכם על כל אחד, כדינו שנתבאר. **הגה:** ויש אומרים דנהגין שאין לקרע בחל המועד, רק על אביו ואמו; ועל שאר מתים קורעין לאחר המועד (ת"ה סימן רפ"ח). ובמקום שאין מנהג, יש לקרע על כלם.
- (יו"ד, הלכות אבלות, סימן שצט)
- יג. במקומות שעושין שני ימים טובים, מי שמת לו מת ביום טוב שני שהוא יום טוב האחרון של פסח או של חג, או ביום טוב שני של עצרת, וקברו בו ביום, נוהג בו אבלות... ואפלו באותם שאמרנו שנוהג אבלות ביום טוב שני, אינו קורע...

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות השי"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

אופן הוצאת המת במיטה

(כ"ה א') כי נח נפשיה דרב הונא סבור לאותובי ספר תורה אפורייה (ולומר קיים זה מה שכתוב בזה). אמר להו רב חסדא: מילתא דבחייה לא סבירא ליה, השתא ליקום ליעבד ליה?!

דאמר רב תחליפא: אנא חזיתיה לרב הונא דבעי למיתב אפורייה (לשבת על מיטה), והוה מנח ספר תורה עליה, וכף כדא אארעא (הניח כד על הקרקע), ואותיב ספר תורה עילויה. אלמא קסבר אסור לישב על גבי מיטה שספר תורה מונח עליה.

לא הוה נפיק פוריא מבבא (שער הבית היה צר). סבור לשלשולי דרך גגין. אמר להו רב חסדא: הא גמירנא מיניה, חכם כבודו דרך פתח.³⁵

סבור לאשנויי מפוריא לפוריא (לתתו במיטה אחרת קטנה יותר). אמר להו רב חסדא: הכי גמירנא מיניה, חכם כבודו במיטה ראשונה.

תניא: ארון העובר ממקום למקום, עומדים עליו בשורה, ואומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים. **ותניא** אידך: אין עומדין עליו בשורה, ואין אומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים. קשיין אהדדי.

לא קשיא, כאן ששלדו קיימת, כאן בשאין שלדו קיימת.³⁶

כי נח נפשיה דרב חסדא סבור לאותובי ספר תורה אפורייה. אמר להו רבי יצחק: מילתא דלרביה לא סבירא ליה, אנן ניקום נעביד ליה?!

שיטות הראשונים

הנחת ספר תורה לפני המיטה בשעת ההספד: רב האי גאון נשאל לענין אדם חשוב שמת, מהו לעשות לו הספד וספר תורה מונח לפניהם וסדין פרוש עליו, והתיר לעשות כן לאדם חסיד וגדול בתורה ויחיד בדורו.³⁷ והביאו רמב"ן, וכתב דטפי עדיף דלא למיעבד הכי.³⁸ וכן פסק השו"ע.³⁹

כאן ששלדו קיימת: רש"י פירש שהגוף קיים עדיין. וכן כתב המאירי, אם היתה תכונת גופו קיימת, אע"פ שנתעכל הבשר, דנין אותו כמת עצמו שמת בו ביום. **והרמב"ם** כתב "אם שְׁדָרוּ שְׁלֵמַת קַיָּם". וכן פירש הר"ן, שלדו היינו השדרה.

³⁵ כתב המאירי, יש שואלין, והלא לארץ ישראל העלוהו כדאיתא בשמעתא, ומה ענין למיטה?!! היה להם להוציאו בארונו הנעשה לו להוציאו ולהעלותו לארץ ישראל! אלא שמתוך כך פירשו גדולי המפרשים, שכל העולים ליקבר לארץ ישראל היו נקברים תחילה במקומם עד שיתעכל הבשר, ולאותה קבורה היו מוציאים אותו במיטה.

³⁶ שעברו ימים רבים ונפרסו (=נפרדו) עצמותיו. רש"י.

³⁷ כמבואר בפרק קמא דבבא קמא, י"ז א', גבי חזקיה מלך יהודה, שהניחו ספר תורה על מיטתו.

³⁸ מהגמרא שלנו, שלא עשו כן לרב הונא, ולרב חסדא. וכתב: ושמענו רבנן וזקנים נמנעו מזאת. ואם נעשה לחכם גדול וחסיד ויחיד במקומו, אל יהא ס"ת בדבר זה מוטל, אלא עומד בתיבה ובדומה לה. והוכיחו (כלומר, תאמרו תוכחה) מי שישנה בכך.

³⁹ יו"ד שנגב. מקורות: רמב"ן (תורת האדם, שער הסוף, עניין ההספד, עמ' פח).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

וכן כתב הרמ"א.⁴⁰

מתי אומרים ברכת אבלים על ארון העובר: ביאר רמב"ן, שאם היו הקרובים עם הארון, ושלדו של מת קיימת, כיון שמתאבלין ביום ליקוט עצמות, אומרים עליהם ברכת אבלים ותנחומי אבלים. וכן אם היו מפנין אותו בתוך שבעה, או שלא נסתם גולל ראשון ולא התחילו עדיין למנות, מברכין עליהן ברכת אבלים.⁴¹ וכתב הרמב"ם, "המפנה ארונו שלמת ממקום למקום: אם שדרו שלמת קים - עומדין עליו בשורה, ואומרים עליו ברפת אבלים ותנחומי אבלים, ומספידין אותו, אף על פי שהעבירוהו לאחר שנים עשר חדש."⁴²

שולחן ערוך

(יו"ד, הלכות אבלות, סימן שנג)

ב. אין מניחין ספר תורה על מטתו של חכם.

ג. כבודו של חכם להוציאו דרך הפתח, ולא לשלשלו דרך גגות; ובמטה ראשונה, ולא לשנותו ממטה למטה.
(יו"ד, הלכות אבלות, סימן שמה)

ח. ארון העובר ממקום למקום, אם שלדו (פרוש השדרה וצלעותיה) קיימת, עומדין עליו בשורה ואומרים עליו ברפת אבלים ותנחומי אבלים, אם יש אבלים שמתאבלין עליו; ואם אין שלדו קיימת, אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברפת אבלים ולא תנחומי אבלים.

⁴⁰ יו"ד שמה, ת. והמחבר שינה מלשון הרמב"ם, ונק לשון הגמרא. מקורות: רמב"ם (הל' אבל יב, ז). ר"ן (חידושי, ד"ה כאן בשלדו). מאירי (ד"ה ארון העובר).

⁴¹ אבל שלא בשעת איבול, בין שלדו קיימת ובין שאין שלדו קיימת, אין מברכין עליהן ברכת אבלים, שאין ברכה זו שלא במקום אבלות לעולם. רמב"ן.

⁴² מקורות: רמב"ם (הל' אבל יב, ז). רמב"ן (שער האבל, ענין שמועה וליקוט עצמות, עמ' רמ).